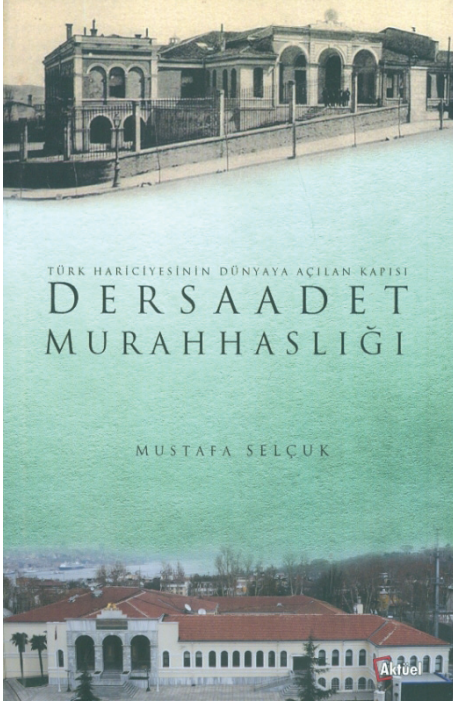

Mustafa Selçuk, *Türk Hariciyesinin Dünyaya Açılan Kapısı Dersaadet Murahhaslığı (1922-1928)*, Aktüel Yayınları, İstanbul 2013, XV+111 s.

Türk dışişleri tarihinde önemli bir yer tutan ve eşi görülmemiş bir kurum olan Dersaadet Murahhaslığı, yeni kurulan Türk Devleti'nin dış dünyayla bağımlı yürütmek ve diğer devletlerle olan münasebetleri tesis etmek amacıyla oluşturulmuştur. Bu doğrultuda yazar, daha önce hakkında herhangi bir çalışma yapılmamış olan müesseseyi ele alarak tamamen orijinal bir eser meydana getirmiştir.

Eser, giriş ve üç bölümden oluş-

maktadır. Giriş kısmı (s. 1-18), Murahhaslığın kurumsallaşmasından önceki İstanbul'daki ilk temsilciliğin kurulması dönemi hakkındadır. Önceleri İtilaf Devletlerinden gizli olarak faaliyet gösteren ve Milli Mücadele'yi destekleyen temsilcilik, faaliyetleri süreç içerisinde artık aşıkâr hale gelince resmi olarak görevine devam etmiştir. Özellikle Milli Mücadele sırasındaki başarı üzerine İstanbul temsilciliğinin önemi daha da artmıştır. Çünkü İtilaf Devletleriyle Ankara hükümetinin irtibatı sadece bu birim aracılığıyla yürütülmektedir. İstanbul temsilciği Ankara hükümetinden aldığı talimatlar doğrultusunda hareket etmiş, hükümetin dış politikada temsilini sağlamış, özellikle de TBMM hükümetinin tanınması için gayret sarf etmiştir.

Eserin birinci bölümü (s. 19-40) "Dersaadet Murahhaslığı'nın Kurulması" başlığını taşır. Bu bölümde yazar, Lozan barış görüşmeleri sırasında temsilciliğin rolü üzerinde durur. TBMM Ankara'nın sınırlı imkanlarını göz önüne alarak daha hızlı ve isabetli kararlar alabilmek ve Lozan sürecini istikrarlı bir şekilde sürdürebilmek için İstanbul temsilciliğini devreye sokmuş ve başına da Dr. Adnan Bey'i tayin etmiştir. Eserin bu kısmında Adnan Bey'in tercih edilmesinin nedenlerinden de bahsedilir. Öncelikle çok iyi Fransızca, İngilizce ve Almanca bilmesi ve hem Avrupa'da hem de İstanbul'da iyi tanınması tercih sebebi

olmuştur. Bu bölümde üzerinde durulan bir diğer nokta murahhaslığın kurulmasına neden ihtiyaç duyulduğudur. Özellikle yeni Türk devletinin tanınması ve barış anlaşması imzalanması süreci uzun ve meşakkatli bir dönemi içermektedir. Ayrıca itilaf kuvvetlerinin orduları ve yüksek komiserleri İstanbul'da bulunmaya devam etmektedirler. Açıkçası yazarın alıntı olarak verdiği Adil Paşa'nın ifadesiyle "esas barış görüşmeleri Lozan'da yapılmakla beraber İstanbul'da bulunan elçilerle yakından ilişki kurabilmek ve dış işlerine ait meselelerle uğraşmak" üzere böyle bir kuruma ihtiyaç duyulmuştur. Dersaadet Murahhaslığı, Ankara'nın dünyaya açılan kapısı olmuştur. Ankara, dış ilişkilerinde bağlantılarının çoğunu bu kanal ile sağlamıştır. Konunun devamında ayrıca murahhaslığın kullandığı unvan ve binadan bahis vardır. Aynı zamanda müessese, teşkilat olarak da ele alınmıştır. Murahhaslığa bağlı olan sansür müfettişliği, matbuat, tercüme, tâbiyet ve umur-ı hukukiye şubeleri ve siyasi şube hakkında bilgi verilmiştir. Birinci bölümde bahsedilen bir diğer husus, murahhaslığın dış ülkelerdeki Türk temsilcilikleriyle olan irtibatıdır. Murahhaslığın en önemli vazifelerinden biri de Türkiye dışındaki temsilciliklerimizin bulunduğu ülkeler ile Türkiye arasında haberleşme ve iletişimin sağlanmasıdır. Olmayan yerlerde temsilcilik açılması ile ilgili altyapının hazırlanması da murahhas-

lığın görevleri arasındadır. Ankara'dan doğrudan dünya ülkeleri ile telgraf ve posta bağlantısı olmadığı için mecburen İstanbul üzerinden murahhaslık kanalı ile tüm dış temsilciliklere iletişim kurulmuştur. Yeni teşekkül eden ülkede yaşanan sosyo-ekonomik ve siyasi değişimlerin hızlı bir şekilde dünyaya duyurulması ve Türkiye'yi temsil eden diplomatlarımıza aktarılması murahhaslık üzerinden olmuştur.

Eserin ikinci bölümü (s. 41-56), "Lozan ve Sonrası Süreçde Murahhaslığın Fonksiyonu" şeklinde adlandırılmıştır. Lozan görüşmeleri sırasında aradaki ihtilafı konuların halli için murahhaslık İtilaf Devletlerinin İstanbul'daki temsilcileriyle irtibat halinde olmuştur. Türk devletinin tutumu ve kararları hakkında Ankara'dan gelen talimatlar doğrultusunda hareket etmiştir. Lozan görüşmeleri kesildiği sırada yine Türk hükümetinin -mesela İzmir Limanı'ndan yabancı ülke bandıralı gemilerin terki hakkındaki- notası murahhaslık tarafından tüm temsilciliklere bildirilmiştir.

İkinci bölümün bundan sonraki kısmı, Lozan Antlaşması'nın TBMM tarafından onaylanmasından sonra devletlerarası ilişkilerin normal seviyeye gelmesi için atılan adımlar hakkındadır. Adnan Bey'in başında bulunduğu murahhaslık kurumu doğrudan diplomatik ilişkilerin başlatılması için ikili görüşmelere başlamıştır. Diğer yandan

da barış antlaşmasının uygulamasında ortaya çıkan pürüzlerin halledilmesi için uğraşmıştır.

Eserin üçüncü bölümünün (s. 57-83) başlığı, “Sefaretlerin Ankara’ya Taşınma Meselesi ve Murahhaslığın Sonu”dur. Bu bölümde Ankara’nın başkent ilan edilmesinden ve yeni kurulan Türk devletinin rejiminin cumhuriyet olarak tanımlanmasından sonra Türkiye ile ikili ilişkiler kurmak isteyen ülkelerin yeni başkentte temsilcilik açmak zorunda kalmaları ve İstanbul’un terkinde gösterdikleri tepkilere yer verilmiştir. Öncelikle Ankara’nın o günkü şartları elçiliklerin taşınması için uygun değildi. Türkiye bu duruma İstanbul murahhaslığının 1924 yılı sonuna kadar İstanbul’da görevini devam ettirmesi, bu arada elçilikler için arsa tahsisi yapılması ve 1925’ten itibaren de tüm elçiliklerin Ankara’ya taşınması şeklinde bir çare bulmuştur. Neticede Ankara’da elçilik binaları inşa edilecek arsa sağlanmıştır. Yazar, devamında bu süreç hakkında detaylı bilgiler vermektedir.

Bu bölümün bir diğer konusu, murahhaslığın kapatılmasıdır. Elçiliklerin Ankara’ya taşınması, devletlerarası ilişkilerin buradan sürdürülmeye baş-

lanması üzerine artık İstanbul’daki temsilciliğe ihtiyaç kalmamıştır. Adnan Bey’den sonra murahhas olarak tayin edilen Nusret Bey, ani bir kararla 1927 yılında Ankara’ya çağırılmıştır. Dolayısıyla murahhaslık işlevsiz bir hale getirilmiştir. Nusret Bey’in yerine yeni bir tayin de yapılmamıştır. Kurumun devam eden işleri de Kalem-i Mahsus Müdürü Nazmi Bey tarafından gerçekleştirilmiştir. Nihayetinde murahhaslık, misyonunu tamamlamış ve fonksiyonu kalmadığı için tamamen kaldırılmıştır.

Günümüzde yapılan akademik çalışmaların olmazsa olmazı indekstir. Böylece ortaya çıkarılan önemli bilgilere okuyucu tarafından daha kolay ulaşılması sağlanır. Konusu bu kadar orijinal olan böyle bir çalışmada da indekse yer verilerek eserin kullanılabilirliği artırılmıştır.

Netice itibarıyla tamamen orijinal arşiv vesikaları ışığında kaleme alınan bu eserle, bugüne kadar aydınlığa çıkartılmamış, hariciye tarihinde çok önemli bir yeri olan ve bir eşine rastlanmamış bir müessese yani İstanbul Murahhaslığı, tüm detaylarıyla gözler önüne serilmektedir.

Sinem SERİN*

* Araş. Gör., İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü; sinemser@istanbul.edu.tr